

Mgr. Jitka Kohoutová: *Býti ženou. Sofie Podlipská v síti rodinných a genderových vztahů*
Dizertační práce. Katedra historie Filosofické fakulty University Palackého v Olomouci
Olomouc 2021. 265s. vč. obr. příloh.

Posudek oponentky disertační práce

Zajímavá a trochu opomíjená postava spisovatelky Sofie Podlipské, zpravidla vnímaná jako sestra slavné Karolíny Světlé, je dlouholetým tématem Mgr. Jirky Kohoutové. Jejím vychovatelským snahám se věnovala ve své diplomové práci obhájené roku 2005; nyní, v práci disertační, představuje kompletní obraz této významné osobnosti 19. století.

Její cílem bylo na příkladu Sofie Podlipské analyzovat zkušenost a proces konstruování ženské identity, identity, která byla v případě spisovatelky mnohohrstevnatá. K hledání množiny těchto identit posloužil autorce osobní prožitek spisovatelky, její zkušenosti zachycené v pramenech osobní povahy, především v jejích denících a korespondenci. Osobní prožitek konfrontovala Mgr. Kohoutová s dobovými normami (především normami feminity) a zkoumala, jak byly tyto normy a ideály Podlipskou, oddanou dcerou, chápavou sestrou, milující manželkou a matkou, autenticky žity.

V předkládané práci jsou okrajově analyzovány i některé další identity Sofie Podlipské; autorka se věnovala především její národní identitě, která se konstruovala ve spisovatelčině orientační rodině i v průběhu jejího krátkého manželství. Určitá pozornost je věnována i její identitě tvůrčí. Práce je strukturována do dvou velkých logických celků, nazvaných *Zkušenost dcery a Zkušenost manželky a matky*. Těmto celkům předchází metodicky koncipovaný úvod a kapitola, v níž se autorka zabývá problematikou historických biografii (zde by možná bylo vhodné připomenout některé teoretické práce české provenience) a biografiemi S. Podlipské. Spis uzavírá syntetický závěr, vědecký aparát a dobře zvolená obrazová příloha.

Práce vychází z rozsáhlé heuristické základny. Pokud se týče archivních pramenů, zpracovala J. Kohoutová osobní fondy Sofie Podlipské a osobností, které se pohybovaly kolem ní. Vytěžila mj. rozsáhlou pozůstalost Karolíny Světlé uloženou v Podještědském muzeu v Českém Dubu. V této souvislosti možná poznamenejme, že dopisy Boženy Němcové, které se zde nacházejí, byly editovány v rozsáhlé čtyřsvazkové korespondenci B. Němcové, vydané s rozsáhlým a velmi užitečným vědeckým aparátem v letech 2003 – 2007.

Klíčovým pramenem disertační práce byly tedy prameny osobní povahy pocházející jak z pera S. Podlipské, tak jejích rodinných příslušníků a přátel. Možná stála ještě za vytěžením korespondence S. Podlipské s Josefínou Brdlíkovou, přinášející zajímavé informace k závěru života spisovatelky.

Pokud se týče historiografie, seznam titulů sekundární literatury na téma dějin žen, gender history či autobiografického žánru je úctyhodný a zahrnuje několik poměrně širokých okruhů. Nebudu je jmenovat, spokojím se s tvrzením, že autorka má velmi dobrý přehled nejen o tom, co se v historiografii děje v „jejím“ 19. století, ale i jinde – zná metodické přístupy, které jí mohou být užitečné, včetně těch, které se zformovaly v jiných humanitních disciplínách či pro jiná historická období. Při aktuálním vcelku jednostranném zaměření české historiografie na anglosaskou produkci potěší, že zná i historiografii francouzskou, která se deníkům coby historickému prameni začala věnovat jako první.

„Zkušenosti dcery“ je věnován největší prostor, celkem 114 stran – jistě oprávněně, neboť dětství a mládí mělo největší význam pro formování identity S. Podlipské.

Autorku v této kapitole zajímá, „jak je Podlipskou vnímána její rodina a rodinná identita a jakou roli hraje v její osobní identitě; jak jsou prožívány kulisy domova, jak se Podlipská k domovu vztahuje a co je vlastně pod pojmem domov rozuměno; a v neposlední řadě jak Podlipská prožívala své dětství a také, a to zejména, jaké své dětství zpětně hodnotila a jaké významy mu dávala.“ (s. 39). J. Kohoutová zde využívá mj. konceptů, které vypracovala česká historická

demografie věnující se dějinám rodině po několik desetiletí. Má přitom na paměti, že pracuje „s pamětí Sofie Podlipské a s tím, jaký obraz o své rodině si utvářela.“ (s. 45), nikoli s pramenem, jehož spolehlivost by byla nezpochybnitelná. V této souvislosti poukazuje na zrádnost a mezerovitost paměti, která utvářela obraz orientační rodiny sester Rottových, na zakořeněná klíše a stereotypy, jež se v diskursivní formalizaci rodových kořenů u obou sester objevují, prolínají a střetávají. Přesto (nebo právě proto?) vzniká promyšlený, pečlivý a plastický obraz dětství Podlipské a jejich sourozenců.

Dalším zkoumaným (tentokrát vlastně „místem paměti“) je domov, či spíše jeho sociální konstrukt. K němu patřil nejen dvojdomek, který v Poštovské ulici rodina vlastnila, ale i celá ulice a její okolí. Autorka zde dovedně kombinuje vzpomínky obou sester Rottových: vnímání domova mají obě společné, založené na idealizaci starosvětskosti Prahy, do níž se narodily a v níž strávily dětství.

Pokud se týče podoby dětství (hlavně dívčího) v 19. století, významnou inspirací disertačního spisu byl koncept Egle Becchiho a jeho přístup založený na „osobní archeologii“ (s. 80). Narace autorky je tu ale omezena poměrně úzkou pramenovou základnou, které spíše než dětství potomků Rottových umožnily rekonstrukci jejich dospívání. Zajímavé jsou postřehy o různosti názorů na vzdělání žen, která v rodině panovala.

V další kapitole sledujeme na vztahy rodičů Rottových k jejich dětem, převážně dcerám – autorka se poněkud vymezuje proti obecně rozšířenému názoru, že výchova dětí v 19. století byla tvrdší, než tomu bylo později a než je tomu dnes. Myslím ale, že pandánem k laskavosti otce Rotta mohou být tvrdé výchovné postupy Terezy Panklové, Josefa Němce, otce Jana Nerudy a jistě mnohých dalších. Nemohli být Rottovi spíše výjimkou, odkud chápající a tolerantní výchovný model převzala Sofie, jejíž liberální a nenásilná výchova vlastního potomstva byla někdy uváděna jako příčina morálního selhání Ludmily Vrchlické a nepěkného vztahu syna Jaroslava (Slávka) k otci.

Omezený objem informací měla autorka pro rekonstrukci každodenního života v rodině Rottových. Přesto se jí podařilo načrtnout zajímavé kontury každodenního života u Rottů i vybočení z něho (pobyty v Karlových Varech).

V hledání podob sourozeneckých vztahů posloužila publikace Didiera Letta *Frères et sœurs – L'histoire d'un lien* z roku 2009 (je to druhá práce tohoto autora na dané téma – první vyšla už roku 2004), v poslední podkapitole této části pak práce Michaela Mitterauera. Hledání hranice mezi dětstvím a dospíváním a dospíváním a dospělostí nebylo záležitostí jen normativní pedagogické literatury, ale především odborných spisů právníků a lékařů. A mohla Scharmannova definice – „chápání dospělého jako nezávislé individuality“ (s. 143) platit pro dívky a ženy 19. století? Pokud se týče deníků dospívajících dívek, je třeba poznamenat, že jisté „flagelantství“ (nespokojenost se sebou samou, velká dávka sebekritiky, pocit selhávání, formulace předsevzetí) objevíme i v dalších denících dívek 19. st. – Zdeňky Havlíčkové, sester Riegrových, Marie Tomešové-Lamblové, méně Zdenky Braunerové. Ale až na výjimky neměly nikdy tyto pochyby a nespokojenost se sebou samou formu rebelantství.

Další část, *Zkušenost manželky a matky*, je podle slov autorky pokryta „velkým množstvím pramenů, které jsou nejen svázané s jejím [Sofie Podlipské] soukromým životem, ale které souvisejí s bohatými pracovními a veřejnými aktivitami Podlipské.“ (s. 153). Autorka zde pracuje mj. s konceptem genderu a oddělených sfér a všímá si strategií při hledání partnera, pravidel jeho výběru, požadavků na jeho postavení...

Autorce se podařilo dokázat, že ač se Podlipská ještě coby Rottová bránila dobovému diskurzu o povaze pravé lásky a komplementaritě muže a ženy, byla jím významně ovlivněna. Stále totiž dominoval dobový diskurz ovlivněný osvícenským myšlením a postavený na komplementaritě obou pohlaví – „manželství bylo de facto smlouvou, kde v rámci svých rolí měli oba manželé usilovat o zdárný chod rodiny“ (s. 172). Takové bylo manželství Sofie Podlipské, která,

navzdory chápacímu a pozornému manželovi, své postavení ve svém vlastním manželství vnímala (popisovala?) jako podřazené.

Mimořádně zdařilé jsou pasáže věnované mateřství Podlipské, subjektivitě mateřské identity. Vztah k dítěti, především malému, který verbalizuje na stránkách svého deníku a dopisů, její deklarace toho, že žije jen pro své děti, důraz na objem času, který s nimi tráví, jako by byl přímou a záměrnou verbalizací Rousseauových zásad. Podlipská nepochybně Émila četla, česky sice vyšel až 1862, ale byla schopná ho přečíst jak německy, tak francouzsky. Zmiňuje někde explicitě tuto skutečnost? Na s. 203 autorka uvádí, že se spisovatelka k Rousseauovi hlásí, máme ale k dispozici nějakou přesnější informaci?

Příznivý dojem z dobře koncipovaného a objevného textu disertační práce umocňuje jeho velmi silná interpretační složka: autorka prameny analyzuje do posledního slova, vzájemně je kombinuje, porovnává, interpretuje nebývale tvůrčím způsobem, aniž by přitom rezignovala na přesnost a hledání co možná pravdivého obrazu.

Práce je velmi zdařilá i po formální stránce: je přehledná, nabízí jasné formulace, text je plynulý. Vyvážený je vztah mezi textem a poznámkovým aparát: poměrně rozsáhlý poznámkový aparát text odlehčuje, přičemž úpravě a výpovědi (vysvětlujících) poznámek je věnována náležitá pozornost. Jednotlivé kapitoly na sebe navazují, estetický dojem této návaznosti je umocněn volbou stylistických prostředků (možná by bylo dobré se vyvarovat výrazů jako „divadýlko“, „užívat si“ či „pugét“).

Vysloveně mě potěšilo nepřechylování cizích ženských příjmení.

Na závěr jen pár drobností, snad jako podklad k rozpravě:

Trochu mě zarazila (a to nejen v předložené disertaci) dobová obliba slova „vyjednávání“ (např. s. 9: vyjednávání ženských identit“) a jeho odvozenin, které se stále častěji vyskytují především v českých odborných literárně vědných textech. Domnívám se, že tento „kalk“ z odborné angličtiny nejen zcela odporuje původnímu významu českého „vyjednávání“, ale i tomu, jak ho definuje H. Vykopalová v knize Komunikace jako součást profese:¹ kde se zdá být spíše prvkem živé (verbální) komunikace. A to patrně nebude vždy případ „vyjednávání“ Sofie Podlipské.

Na s. 83 autorka píše, s odvoláním na monografii J. R. Gillise, že „dvojdomek byl majetkem rodiny, přičemž vlastnění nemovitosti nebývalo v této sociální vrstvě pravidlem.“ Myslím, že v případě rodičů Rottových zůstávalo vlastnictví domu distinktivním znakem měšťana, což mizí teprve v procesu urbanizace; v době dětství sester Rottových byla Praha stále ještě spíše maloměstem.

K pozn. č. 785: podle paměti Boženy Neumannové zemřel Jaroslav Vrchlický ml., spolu s manželkou a dítětem na španělskou chřipku.²

V každém případě je spis *Býti ženou. Sofie Podlipská v síti rodinných a genderových vztahů* Mgr. Jitky Kohoutové, prací originální, zajímavou a mimořádně zdařilou.

Ráda ji doporučuji k obhajobě.

V Hradci Králové, 2. ledna 2022

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

¹ (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Vyjedn%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>),

² NEUMANNOVÁ, Božena, Jiří VESELSKÝ a Milan BLAHYNKA. *Byla jsem ženou slavného muže*. Brno: Host, 2015. ISBN 978-80-7491-422-5, s. 388.